

ROSTOVÁNYI Zsolt
 egyetemi tanár
 Budapesti Corvinus Egyetem

professor
Corvinus University of Budapest
 email: rostovan@uni-corvinus.hu

**SYKES–PICOT-EGYEZMÉNY: AZ „ARABSÁG
 TRIANONJA”?**

SYKES–PICOT-AGREEMENT: “TRIANON OF THE
 ARABS”?

ABSTRACT

The Ottoman Empire fought in the First World War on the side of the Central Powers, which accelerated the disintegration of the Empire. The “Eastern question,” that is, the imperial/colonial competition of great powers for the lost territories of the Empire have already been an integral part of European power politics for decades. On May 19, 1916 Great Britain, France and Russia have concluded the Sykes-Picot Agreement that divided the “Fertile Crescent” region into British and French spheres of interest. In return for a military uprising of Arab forces (“Arab Revolt”) against the Ottoman Sultan led by Hussein, Sharif of Mecca, the British promised support for an independent Arab state. However, Arab expectations proved futile. From 1923, the League of Nations mandates came into force in the form of four new states: Syria-Lebanon became French, Palestine, Trans-Jordan and Iraq became British mandates. Although the actual country borders were not designated by the Sykes-Picot Agreement, this treaty has become the symbol of colonization, of imperialist politics, of “artificial state borders” drawn by the West, and of “artificial states” created from territories divided up by imperialist powers.

Kulcsszavak: Oszmán Birodalom, brit-francia rivalizálás, arab felkelés, mandátumok, mesterséges államhatárok

Keynotes: Ottoman Empire, British-French rivalry, Arab Revolt, mandates, artificial state borders

Bevezetés

Még javában zajlott az első világháború, amikor 1916. májusában – négy évvel a trianoni békeszerződés aláírását megelőzően – Nagy-Britannia és Franciaország a cári Oroszország egyetértésével titkos megállapodást kötött az Oszmán Birodalom túlnyomóan nem törökök lakta területeinek a felosztásáról. Az egyezmény háttérben több hónapig tartó tárgyalások, illetve levélváltások álltak, a konkrét megállapodást viszont mindössze néhány nap alatt kötötte meg a diplomáciai múlttal nem rendelkező, a Közel-Keletet kiválóan ismerő és arabul jól beszélő brit Sir Mark Sykes és a francia kormány közel-keleti szakértőjeként tevékenykedő korábbi bejrúti főkonzul, Francois-Georges Picot jogász-diplomata.¹ A megállapodás csak alig több, mint egy évig maradt titokban, ugyanis az 1917-es oroszországi bolsevik forradalom győzelmét követően 1917 novemberében az Izvesztyija és a Pravda leköszölte a teljes szöveget, amely néhány nap múlva a The Manchester Guardian hasábjain is napvilágot látott, nem kis nemzetközi felzúdulást okozva.

A titkos megállapodás lényege az Oszmán Birodalom közel-keleti, arabok lakta területeinek – a Termékeny Félholdnak – érdekszférákra osztása, olyan övezetek kijelölése, amelyek felett Nagy-Britannia, illetve Franciaország gyakorolhat “közvetlen vagy közvetett ellenőrzést”.² Bár az egyezményhez mellékelt térképen jelölt ‘A’ és ‘B’ övezetben a megállapodás szerint létrejön egy “független arab állam vagy államszövetség”, azonban az ‘A’ övezetben francia, a ‘B’ övezetben pedig brit befolyás érvényesül. A kék, illetve vörös zónák pedig közvetlen francia, illetve brit ellenőrzés alá kerülnek.

Az arab felkelés

Már a 17. századtól megkezdődött az Oszmán Birodalom hanyatlása, ezzel párhuzamosan egyre éleződött a verseny az európai nagyhatalmak között az Európán kívüli térségek, így az Oszmán Birodalom – az I. Miklós cárnak tulajdonított elnevezéssel: “Európa beteg embere” – elveszített területei fölötti ellenőrzés megszerzéséért. A “keleti kérdés” az európai hatalmi politika szerves részévé vált.

Az Oszmán Birodalom a központi hatalmak – Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia – oldalán lépett hadba az első világháborúban. Ezt a döntést az oszmán vezetésen belüli komoly viták előzték meg, ugyanis többen inkább a hármas antanttal³ kötendő szövetséget támogatták. A hadba lépésre válaszul a hármas antant – Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország – hadat üzent a Birodalomnak. V. Mehmet szultán pedig – kalifai minőségében – 1914 novemberében dzsihádot, szent háborút hirdetett az antanthatalmak ellen, a világon élő valamennyi muszlimot felszólítva a Birodalom védelmére.⁴

Mindez komoly fenyegetést jelentett az antanthatalmak számára, hiszen több millió muszlim élt az általuk ellenőrzött területeken. Ezért megpróbálták a muszlimok körében olyan, kellő tekintéllyel rendelkező szövetségest találni, aki ellensú-

lyozhatja a szultán-kalifa dzsihád-felszólítását. Ez a személy pedig Huszein saríf, mekkai emír volt.⁵

Huszein az oszmán vezetés felszólítása ellenére nem csatlakozott a dzsihádhoz. Ellenkezőleg, már 1914 elején, a Birodalom hadba lépését megelőzően kapcsolatot keresett a britekkel, hiszen már jó ideje az arabság függetlenedési törekvései foglalkoztatták. Lord Kitchener kairói brit főkonzul azonban ekkor még elutasította. Alig egy év elteltével viszont már a britek keresték meg Huszeint, hogy rávegyék az oszmán szultánnal szembeni arab felkelés vezetésére. Cserében támogatást ígértek egy független arab állam (arab kalifátus) létrehozására.

1915. júliusa és 1916. márciusa között került sor Huszein saríf és Sir Henry McMahon kairói brit főbiztos levélváltására. A levélváltásban Britannia elismeri az arabok függetlenségét és jóváhagyja egy független arab állam, az Iszlám Arab Kalifátus kikiáltását, cserében “a serifi arab kormány” elismeri Anglia elsőbbségét az arab országokban a gazdasági vállalkozások terén, továbbá vállalja, hogy fegyveres felkelést indít az oszmánok ellen. A britek megígérték, hogy a felkeléshez anyagi és katonai segítséget nyújtanak. A levélváltás sokat vitatott része, hogy a leendő független arab állam pontosan milyen területeket foglalt volna magában, hiszen a Huszein által megjelölt határokon a britek módosítottak, kizárva olyan területeket, amelyek “nem tekinthetők tisztán arabnak”⁶.

Az oszmán uralom elleni arab felkelés 1916. június 5-én megkezdődött, benne komoly szerepet játszott Huszein emír két fia, Fejszál és Abdalláh. Az arab egységeket az antanthatalmak fegyverekkel, pénzzel és tanácsadókkal segítették, akik közül a legismertebb Thomas Edward (Arábiai) Lawrence, a brit hadsereg tisztje volt. A következő két év során elfoglalták Ammánt és Akabát, majd a brit erők nyomában haladva Damaszkuszt. Az Oszmán Birodalom 1918 október végén Mudrosz szigetén fegyverszüneti egyezményt kötött a szövetségesekkel, amely nem csupán a háborúnak vetett véget, hanem a birodalomnak is. Úgy tűnt, közel az arab függetlenség.

Woodrow Wilson és a nemzeti önrendelkezés

Az arab reményeket erősítette Woodrow Wilson amerikai elnök 1918 januárjában tett, 14 pontból álló békejavaslata, amely az Oszmán Birodalomtól elcsatolt területeken, addig török uralom alatt élők számára kilátásba helyezte az önálló fejlődés teljes és zavartalan lehetőségét. Nem véletlen, hogy több delegáció is elutazott a Versailles-i, illetve párizsi békekonferenciára, hogy a helyszínen nagyobb nyomtatékot adjon a függetlenségi törekvéseknek.⁷

Köztük volt Fejszál emír, aki memorandumot intézett a párizsi békekonferencia Főtanácsához, amelyben hangsúlyozza, hogy az arab nemzeti mozgalom célja az arab egység, az egységes arab nemzet létrehozása. Ehhez szívesen fogadják a külföldi tanácsadást és segítségnyújtást, “szabadságunkat azonban, amelyet csak nemrégiben, fegyverrel vívtunk ki, semmiképpen sem vagyunk hajlandók feláldozni”.⁸

A nemzeti önrendelkezés jogán alapuló várakozások azonban hiábavalónak bizonyultak. Az 1919-es párizsi békekonferencia elfogadta a mandátumrendszer alapelveit, amely a “fejlettebb nemzetek” azon népek feletti gyámságát jelentette, amelyek “a mai világ különösen nehéz viszonyai között még nem tudják önmagukat kormányozni”.⁹ Egyes, korábban az Oszmán Birodalomhoz tartozó területek a dokumentum szerint már elérték a fejlettségnek azt a fokát, hogy ideiglenesen független nemzetként elismerhetők legyenek, azonban mindaddig, amíg önmagukban is képesek lesznek “sorsukat intézni”, valamely “Megbízott Hatalom” tanácsadó és támogató vezetése alá lesznek rendelve.

A meglehetősen idealista nézeteket valló Wilson amerikai elnök 1919 elején javasolta, hogy egy bizottság a helyszínen tájékozódjon arról, milyen politikai berendezkedést szeretne Szíria és Mezopotámia lakossága. Az un. King–Crane-bizottság 1919 augusztusában hozta nyilvánosságra jelentését¹⁰, amely javasolja, hogy Szíria egy Megbízott Hatalom felügyelete alá kerüljön, s az ország vezetője Fejszál emír legyen. A lakosság körében végzett felmérésből kiderült, hogy 60% azt szeretne volna, hogy Amerika kapja a szíriai mandátumot, míg a többi hatalom nem érte el a 15%-ot sem. Amennyiben Amerika mégsem kapná meg, akkor Nagy-Britannia jöhet szóba, miután a megkérdezettek 60%-a kifejezetten elutasította a francia mandátum tervét. Ha Franciaország ragaszkodik követeléséhez, a jelentés nem zárja ki Libanon leválasztását Szíriáról és a libanoni mandátum átengedését Franciaországnak.

Az 1920. április 19. és 26. között tartott San Remo-i konferencián kerültek kijelölésre a mandátumok három, korábban az Oszmán Birodalomhoz tartozó régió esetében: Szíria és Mezopotámia francia, Palesztina pedig brit mandátum lett. Utóbbi esetében már figyelembe vették a brit kormány időközben a zsidóknak tett ígéretét egy nemzeti otthon létesítéséről Palesztinában, amelyről Balfour brit külügyminiszter 1917-ben levélben tájékoztatta Lord Rothschildot, a nagy-britanniai és írországi Cionista Szövetség tiszteletbeli elnökét.¹¹

Brit-francia vetélkedés

A brit miniszterelnök egy évvel a Sykes–Picot megállapodás megkötése előtt, 1915. április 8-án felállított egy bizottságot, amelynek az volt a fő feladata, hogy pontosan fogalmazza meg a Törökország ázsiai területeire vonatkozó brit ígényeket. A bizottságot Sir Maurice de Bunsen vezette, s tagjai között ott találjuk Sir Mark Sykes-ot, aki Lord Kitchenert képviselte a bizottságban, akinek egyébként a háború kitörése óta tanácsadója volt a keleti kérdésekben. Sykes hatása a bizottság 1915 júniusában közzé tett jelentésére egyértelmű, ahogy az is, hogy ő viszont Lord Kitchenertől kapta az instrukciókat. A Bunsen-jelentés különböző lehetőségeket vázol az Oszmán Birodalom ázsiai területeinek jövőjéről, amelyek közül bármelyik valósuljon is meg, elsődleges szempont a brit érdekek érvényesülése.¹²

Jóllehet a britek és a franciák egymás szövetségeseiként harcoltak a Központi Hatalmak ellen az első világháborúban, ráadásul a Sykes–Picot-egyezményben megállapodtak egymással a Közel-Kelet arabok lakta térségének felosztásáról, ez a megállapodás sem szüntette meg a két nagyhatalom közötti koloniális rivalizálást. Miután Oroszország az 1917-es bolsevik forradalom után kiszállt a háborúból, David Lloyd George, brit miniszterelnök úgy vélte, a Sykes–Picot-egyezményben rögzített francia övezet immáron nem korlátozhatja a brit aspirációkat.¹³ Az Egyezmény egyébként már megkötését nem sokkal követően is komoly kritikákat kapott. Lord Curzon, a brit háborús kabinet tagja például úgy jellemezte, mint ami “nem csupán idejétmúlt, hanem egyúttal teljességgel megvalósíthatatlan”.¹⁴

Alighogy végetértek a harcok, már a párizsi békekonferencián kiéleződtek a brit-francia érdekellentétek, egyelőre még csak diplomáciai síkon. A tét a Szíria feletti ellenőrzés biztosítása volt. A harcok egyértelműen a briteket juttatták kedvezőbb helyzetbe, hiszen szinte a teljes térség az ő ellenőrzésük alá került, eltekintve bizonyos francia katonai jelenléttől a levantei partmenti területeken. A franciák ezzel nyilvánvalóan nem elégedtek meg, továbbra is ragaszkodtak Szíria feletti fennhatóságukhoz.

1918 októberében – miután a britek elfoglalták – a Fejszál vezette arab csapatok bevonultak Damaszkuszba. Az arabok úgy vélték, elérkezett az idő a brit ígéret gyakorlati megvalósítására, egy független arab állam létrehozására.

A Szíriai Általános Kongresszus 1919. július 2-án határozatot fogadott el Szíria teljes politikai függetlenségéről, egyúttal államformájáról: alkotmányozó monarchia, élén Fejszál emírrrel, mint királlyal. A határozat elutasítja a cionista igényt Palesztinában egy “zsidó nemzetközösség” létrehozására, s azt kéri, hogy se Palesztina, se a nyugati, Libanont magában foglaló partmenti zóna ne legyen leválasztva Szíriáról. A határozat elutasítja a Nemzetek Szövetsége Egységokmányának 22., a mandátumok létesítésére vonatkozó cikkelyét arra hivatkozva, hogy “a Szíria területén élő arabok semmivel sem kevésbé tehetségesek, mint más, előrébb tartó népek, s fejlettségük szintje nem marad el a bolgárok, szerbek, görögök és románok fejlettségétől függetlenségük kivívásakor”.¹⁵

A Kongresszus határozatai hiábavalók voltak, a britek nem támogatták az abban foglaltakat. Még kevésbé a franciák, hiszen már korábban jelezték igényüket a szíriai területekre. Fejszál emír tárgyalásokat kezdett a francia kormánnyal, amelynek eredményeként létrejött egy ideiglenes megállapodás, amelyet az emír és Clemenceau francia miniszterelnök jegyeztek. Ez a megállapodás egyértelműen a franciák akaratát tükrözi, s rögzíti a francia mandátumot Szíriában¹⁶, ráadásul az emír elismeri Libanon függetlenségét Franciaország mandátuma alatt. Fejszál a későbbiekben azzal indokolta a francia feltételek elfogadását, hogy mivel a britek cserben hagyták, nem volt más választása.

Fejszál szíriai követői azonban radikális lépésre szánták el magukat. 1920 márciusában egy újabb Szíriai Általános Kongresszuson elutasították a Fejszál–Clemenceau megállapodást és kikiáltották Szíria mint önálló állam függetlenségét

(Libanonnal, mint autonóm területtel), élén Fejszál királlyal. Mindez azonban már olyannyira sértette Franciaország érdekeit, hogy a franciák a fegyveres fellépés mellett döntöttek. Hiába próbált Fejszál király tárgyalni a Bejrútban állomásozó francia erők főparancsnokával, Henri Gouraud tábornokkal, a francia csapatok 1920. július 23-án Majszalúnnál vereséget mértek Fejszál hadseregére és a következő napon elfoglalták Damaszkuszt. A független arab királyság még fél évet sem élt meg.

Időközben a britek az Oszmán Birodalom három korábbi tartománya, Bagdad, Baszra és Moszul¹⁷ egyesítésével létrehozták Irak államot. Ami az új állam határait illeti, csupán két hosszabb szakaszának voltak történelmi előzményei: az iráni határ megegyezett az Oszmán Birodalom Perzsiától elválasztó határral, az iraki-török határ pedig a korábbi Moszul tartomány határvonalának felelt meg. Az országot Szíriától, Jordániától, Szaúd-Arábiától és Kuvaittól elválasztó határvonal nagy részét a britek jelölték ki.

A brit csapatok 1917-18-ban foglalták el Irak területét, s 1921-ben a Damaszkusból a franciák által elkergetett Fejszált – akinek eredetileg Szíria trónját szánták – tették meg Irak királyává. A siita többségű Irakban nem mindenki fogadta szívesen az egyébként köztiszteletnek örvendő szunnita királyt, akit ráadásul sokan “idegennek” tartottak.¹⁸

A népszövetségi mandátumok hivatalosan 1923 szeptemberétől léptek életbe, mégpedig négy új államalakulat formájában: Szíria-Libanon francia, Palesztina, Transzjordánia és Irak brit mandátum lett. A britek ugyanis időközben leválasztották Palesztináról a Jordán folyótól keletre eső területeket és Huszein mekkai saríf másik fiát, az eredetileg Irak királyának szánt Abdalláhot ültették az új állam, Transzjordánia trónjára.

Az új államalakulatok egyike sem képviselt politikai közösséget, neveiket részint a földrajzból, részint a klasszikus történelemből vették¹⁹, határaik pedig a stratégiai pozíciókért küzdő imperialista hatalmak erőviszonyainak megfelelően kerültek megvonásra.²⁰

A franciák elégedetten nyugtázták, hogy végül is megkapták az ellenőrzés jogát Szíria felett, azt azonban nehezen fogadták el, hogy Palesztina és Irak olajban gazdag északnyugati része brit igazgatás alá kerül. A szíriai francia mandátumterületet a franciák 1920-ban önálló “kvázi-államokra” osztották²¹, amelyek egy-másfél évtizedig álltak fenn.

A helyzet iróniája, hogy míg az arabok, akik az első világháborúban a szövetségesegek oldalán vettek részt, 1918 után nem tudták érvényesíteni érdekeiket és elérni politikai céljaikat, addig a törökök, akik a vesztes fél, a Központi Hatalmak oldalán léptek be a háborúba, nemcsak a függetlenségüket érték el, hanem Atatürk vezetésével kiharcoltak maguknak egy új, a Sévres-i Békeszerződésnél lényegesen kedvezőbb feltételeket biztosító békszerződést.²²

A „Sykes–Picot narratíva” időszerűsége

A Sykes–Picot-egyezmény tényleges történelmi szerepét, a közel-keleti helyzetre máig gyakorolt hatását illetően eltérőek az álláspontok. Sokan magát az egyezményt, pontosabban az abban foglaltak gyakorlati megvalósítását, új, történelmi előzményeket nélkülöző, “mesterséges” államok létrehozását teszik felelőssé a Közel-Kelet mai állapotáért, szinte valamennyi súlyos problémaért is. Mások ugyanakkor úgy vélik, hogy maga az egyezmény az első világháború végére már nem volt több, mint pusztá papír, s a benne foglaltakból lényegében semmi nem valósult meg.²³ A mai országhatárok nem a Sykes–Picot-egyezmény alapján kerültek meghatározásra, hanem egy hosszabb folyamat eredményeként, amelynek első lépése az 1920 áprilisában tartott San Remo-i konferencia volt – tehát sokkal inkább ez a konferencia tehető felelőssé a “mesterséges államhatárok” kijelöléséért.

A kétféle álláspont annyiban összeegyeztethető, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a megállapodás tényleges történelmi szerepén, a benne foglaltakon, illetve megvalósulásának mértékén és gyakorlati következményein túlmenően szimbolikus jelentőségű is: a kolonizációt, az imperialista politikát, a Nyugatnak való kiszolgáltatottságot, illetve alávetettséget szimbolizálja. “A Sykes–Picot-egyezmény a nyugati imperializmus cinizmusának és brutalitásának a szimbóluma” – véli Noam Chomsky.²⁴ “A »Sykes–Picot« az arabság Nyugat általi, soha véget nem érő elárulásának a kifejezőjévé vált.”²⁵

Sajátos módon ez tükröződik az Iszlám Állam nevű terrrorszervezet különböző megnyilatkozásaiban is. A szervezet angol nyelvű propaganda-központja, az Al-Hayat Media Center egy önálló videót szentelt a témának (“The End of Sykes-Picot”), amely bemutatja a Szíria és Irak közötti határ szervezet általi “felszámolását”, azét az “ügynevezett határét”, amelyet az arab vezetők és a nyugati imperialisták húztak meg. A szervezet “hivatalos” kiadványának (Dabiq) szinte mindegyik számában elítélőleg foglalkozott a Sykes–Picot-egyezménnyel, Sykes-ot és Picot-t “keresztesek”-nek nevezve, akik feldarabolták a muszlim földeket nacionalista államokká. Ebben segítette őket Huszein saríf, aki “kalifának” nyilvánította magát a “keresztesek által kreált nacionalista »kalifátus« élén”.²⁶

Fawaz Gerges az első világháború utáni rendezést azonosítja a Sykes–Picot-egyezménnyel, amelynek során a birodalmi érdekek minden egyéb szempontot felülírtak. A gyarmatosító Britannia és Franciaország mint “zsákmányt” felosztották maguk között az Oszmán Birodalomtól elvett területeket.²⁷ “A rövid 20. század” – veszi kölcsön Eric Hobsbawm kifejezését Ilan Pappé – “térképrajzolásal (mapping) kezdődött”. Az első világháború győztes nagyhatalmai megállapodtak egymás között, hogyan osszák fel a Közel-Keletet úgy, hogy az a leginkább szolgálja stratégiai érdekeiket.²⁸ 1923-ra véglegesült a “Közel-Kelet új politikai kartográfija”, amelyet azután a svájci Lausanne-ban szentesítettek. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy az 1923-as térkép “általános kontúrjai” – eltekintve bizonyos módosításoktól – azóta is változatlanok.

Szimbolikus jelentőségű a “mesterséges határok” megvonása is. Több forrás is megemlíti, hogy Sir Mark Sykes – mielőtt még érdemben tárgyalt volna Georges-Picot-val – 1915 végén, miközben a brit kabinettel ismertette a megállapodás szövegét, a következő kijelentést tette: “egy vonalat szeretnék húzni ‘Acre’ ‘e’-jétől ‘Kirkuk’ utolsó ‘k’-jáig”.²⁹ És valóban: az Egyezmény részét képező térképen ha nem is egyenes vonal formájában és nem is pontosan Acre-t és Kirkukot összekötve, de nagyjából ott húzódik az ‘A’ és ‘B’ övezetet elválasztó határ.

Csakhogy Sykes és Picot nem államhatárokról tárgyaltak, hanem befolyási övezetekről. Az egyezményben egyetlen államról – és annak határaitól – esik szó, mégpedig egy független arab államról, vagy államszövetségről. Egyetlen államról – de az is lehet, hogy kettőről, hiszen az egyezmény alapján az arab állam(szövetség) a francia befolyás alatt álló ‘A’ és a brit befolyás alatt álló ‘B’ övezetekben jött volna létre, ami akár egy, de két államként is értelmezhető.³⁰ “Ha van egyáltalán valami, amiben a modern Közel-Kelettel foglalkozó történészek egyetérthetnek, az az, hogy a régió határait nem a Sykes–Picot-egyezményben rögzítették.”³¹

Ami pedig a magyar történelemmel való analógiát illeti, szakértői körökben megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint egy közel-keleti arab fiatal számára az egyezmény “ugyanolyan emblemikus traumát jelent, mint nekünk Trianon”.³² Mások szerint viszont ténylegesen nem vonhatók párhuzamok, hiszen egyfelől a Sykes–Picot egyezmény megkötésekor még javában tartott a háború és nem lehetett előre látni annak kimenetelét, másfelől akkor már inkább a “törökök Trianonjáról” lehetne beszélni, mivel az Oszmán Birodalom feldarabolásáról volt szó.³³

JEGYZETEK / NOTES

1. Miután az egyezményt Oroszország is jóváhagyta, Sykes–Picot–Szazonov egyezményként is szokták nevezni. (Szergej Szazonov Oroszország külügyminisztere volt.)
2. Lásd A Sykes–Picot titkos szerződés. Háromhatalmi megállapodás Nagy-Britannia, Franciaország és Oroszország között az Ottomán Birodalom felosztásáról. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2006. 35-38.o.; 35.o.
3. Nagy-Britannia és Franciaország 1904-ben kötötte meg azt a „szívélyes egyetértést/megegyezést” („entente cordiale”), amelyben kölcsönösen elismerik egymás Európán kívüli érdekeltségeit. Lényegében ehhez a megegyezéshez csatlakozott harmadikként 1907-ben Oroszország, az angol-orosz szerződés megkötésével. Így jött létre a hármas szövetséggel (Németország, Osztrák-Magyar Monarchia és Olasz Királyság, később negyedikként Románia) szemben a hármas antant.
4. V. Mehmet ottomán szultán és kalifa rendelete a szent háború meghirdetéséről. Isztambul, 1914. november 23. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 25-27.o.
5. A mekkai emír az iszlám két legszentebb helye, Mekka és Medina hivatalos őrzőjeként

- nagy tekintélynek örvendett. Huszein családfáját Mohamed prófétáig, a Próféta Hásim nemzetségéig tudta visszavezetni (innen a saríf cím, illetve a „hasemita” [hásimijja] elnevezés).
6. A Huszein-McMahon-megállapodás. Huszein Ibn Ali mekkai nagyserif és emír, illetve Sir Henry McMahon kairói brit főbiztos levélváltása. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 29-33.o.
 7. Reinhard Schulze: A Modern History of the Islamic World. I.B. Tauris Publishers, London, New York, 2002. 43.o.
 8. Fejszál emír memorandumja a párizsi békekonferencia Főtanácsához, Párizs, 1919. január 1. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 51-52.o. Figyelemre méltó a memorandum befejezése: „Azt kérjük, ne kényszerítsék ránk saját kultúrájukat, hanem csupán abban segítsenek bennünket, hogy átvehessük belőle azt, ami valóban segítségünkre lehet. Cserébe azonban hálán kívül szinte semmit sem tudunk nyújtani.”
 9. A mandátumrendszer alapelvei. A Nemzetek Szövetsége Egységokmányának 22. cikkelye. Versailles, 1919. június 28. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 60-61.o.; 60.o.
 10. A King–Crane-bizottság javaslatai Szíriáról és Palesztináról. Párizs, 1919. augusztus 28. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 64-69.o.
 11. A Balfour-nyilatkozat. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 42-46.o.
 12. Elie Kedourie: In the Anglo-Arab Labyrinth. The McMahon-Husayn Correspondence and its Interpretations 1914-1939. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976. 58-59.o.
 13. Steven A. Cook – Amr T. Lehe: Don’t Blame Sykes-Picot for the Middle East’s Mess. Foreign Policy, May 13, 2016. <https://foreignpolicy.com/2016/05/13/sykes-picot-isnt-whats-wrong-with-the-modern-middle-east-100-years/>
 14. Idézi Martin Kramer: Repairing Sykes–Picot. In: Andrew J. Tabler (szerk.): In Lines That Bind: 100 Years of Sykes–Picot. The Washington Institute for Near East Policy, Washington, DC, 2016. 79-85.o.; 79.o. Állítólag egy beszélgetésen, amelyen Woodrow Wilson, Lawrence és Huszein vettek részt, az amerikai elnök kijelentette: “Ez a szerződés, amelyet Britanniával aláírtak ezekről a területekről – Sykes–Picot – te jó ég, Ezredes, úgy hangzik, mint valami teafajta”. Lásd David O. Stewart: The Wilson Deception. Kensington Publishers, New York, 2015. 78.o.
 15. A Szíriai Általános Kongresszus konferenciájának határozatai. Damaszkusz, 1919. július 2. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 62-63.o.
 16. „Fejszál emír elismeri, hogy a szíriai lakosság – a török elnyomásból fakadó szervezetlenség és a háború okozta károk folytán – mélyen érdekelt abban, hogy valamely nagyhatalom tanácsadását és segítségét kérje ... amely tanácsadás és segítség a Nemzetek Szövetsége által kerül majd rögzítésre. .. Fejszál emír kötelezi magát arra, hogy a Francia Köztársaság kormányától és csakis ettől a kormánytól fog tanácsadókat és technikai személyzetet kérni.” Lásd A Clemenceau–Fejszál ideiglenes megállapo-

- dás. Párizs, 1920. január 6. In: Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez i.m. 70-73.o.; 70.o.
17. Moszul Irak részévé tétele különösen nagy vitákat váltott ki, hiszen eredetileg mind Törökország, mind Franciaország igényt tartott rá. A Népszövetség 1924-ben felállított egy három tagú bizottságot azzal a céllal, hogy vizsgálja meg Moszul vilajet hovatartozásának a kérdését. A bizottság egyik tagja a magyar Teleki Pál volt. A Bizottság komoly, tudományos igényű elemzéseket végezve tette meg javaslatát, amelyben központi szerepet játszott a kisebbségek védelme Teleki – az etnikai viszonyokat pontosan bemutató – térképe alapján. A végső döntésben azonban alapvetően már politikai szempontok érvényesültek, s Moszul vilajet az iraki brit mandátum része lett. Bővebben lásd: Nyári Gábor: Nemzetiségi és vallási jogok kontra politikai és gazdasági érdekek. Teleki Pál és a Moszul-kérdés, 1924-1925. *International Relations Quarterly*, Vol.7. No.1. (2016/1 Tavasz)
 18. A király 1921 júniusában hajóval érkezett Baszrába s onnan a síita délen keresztül utazott fel Bagdadig. Nedzsefben Ali imám sírjánál a tiszteletére adott vacsorán gesztusokat tett a síiták irányában. Az egyik síita vallási vezető ugyanakkor arra emlékeztette a királyt, hogy ő „Irak vendége”. Lásd Yitzhak Nakash: *Reaching for Power. The Shi’ā in the Modern Arab World*. Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006. 78-79.o.
 19. Az Oszmán Birodalom idején a Baszra és Bagdad tartományok alkotta földrajzi régió elnevezése „Arab Irak” (al-Irak al-Arabi) volt.
 20. Martin Kramer: *Arab Awakening & Islamic Revival. The Politics of Ideas in the Middle East*. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009. 27.o.
 21. (Nagy)Libanon, Damaszkuszi Állam, Aleppói Állam, Alavita Állam, Dzsabal Drúz Állam, majd a Damaszkuszi Állam és az Aleppói Állam uniójából 1924-ben létrejött Szíria Állam.
 22. Arthur Goldschmidt Jr.: *The Historical Context*. In: Jillian Schwedler and Deborah J. Gerner (szerk.): *Understanding the Contemporary Middle East*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 2008. 37-84., 61-62.o.
 23. James Gelvin: *Don’t blame Sykes-Picot*. OUPblog, February 7, 2015. <https://blog.oup.com/2015/02/dont-blame-sykes-picot/>
 24. Noam Chomsky: *The Costs of Violence: Masters of Mankind (Part 2)*. Excerpted from *Who Rules the World?* New York: Metropolitan Books, 2016. <https://chomsky.info/05102016/>
 25. Martin Kramer: *Repairing Sykes–Picot* i.m. 80.o.
 26. Lásd *From the Pages of History: The Flags of Jahiliyyah*. *Dabiq*, Issue 9, 1436 Sha’ban, 20-21.o.
 27. *Analysis: Syria and the New Lines in the Sand*. Transcript of a Recorded Documentaty. BBC, 01.07.13. <http://downloads.bbc.co.uk/radio4/transcripts/01072013-analysis-syria.pdf>
 28. Ilan Pappé: *The Modern Middle East*. Routledge, London and New York, 2005. 23.o.
 29. *Analysis: Syria and the New Lines in the Sand* i.m. James Barr hozzászólása. *Acre a*

- Földközi-tenger partján fekvő város a mai Izrael területén (mai neve Akko), Kirkuk pedig a mai Irak északkeleti részén, iraki Kurdisztán határvidékén található.
30. Sara Pursley: 'Lines Drawn on an Empty Map': Iraq's Borders and the Legend of the Artificial State (Part 1). *Jadaliyya.com*, Jun 2, 2015. <https://www.jadaliyya.com/Details/32140/%60Lines-Drawn-on-an-Empty-Map%60-Iraq%E2%80%99s-Borders-and-the-Legend-of-the-Artificial-State-Part-1>
 31. Asli Bâli: Sykes-Picot and „Artificial” States. *AJIL and AJIL Unbound*, Vol 110, 2016. 115-119.o.; 116.o.
 32. Sykes-Picot: az arabok Trianonja – Megérteni a Közel-Keletet I. Interjú Lugosi Győző történésszel. *Mandiner*, 2015. szept. 10. https://mandiner.hu/cikk/20150910_sykes_picot_az_arabok_trianonja_megerteni_a_kozel_keletet_i
 33. Majoros István, illetve Horváth Jenő véleménye. Elhangzott A 100 éves Sykes-Picot-egyezmény hatása a mai politikai átalakulásokra c. konferencián. *ICDT-MTA*, 2016. december 7. Lásd *Ki a felelős a közel-keleti káoszért?* Magyar Nemzet, 2016. december 7. <https://magyarnemzet.hu/archivum/kulfold-archivum/ki-a-felelos-a-kozel-keleti-kaoszert-3914825/>

FELHASZNÁLT IRODALOM / REFERENCES

- Analysis: Syria and the New Lines in the Sand. Transcript of a Recorded Documentaty. BBC, 01.07.13. <http://downloads.bbc.co.uk/radio4/transcripts/01072013-anlalysis-syria.pdf>
- Bâli, Asli: Sykes-Picot and „Artificial” States. *AJIL and AJIL Unbound*, Vol 110, 2016. 115-119.o.
- Chomsky, Noam: *The Costs of Violence: Masters of Mankind (Part 2)*. Excerpted from *Who Rules the World?* New York: Metropolitan Books, 2016. <https://chomsky.info/05102016/>
- Cook, Steven A. – Amr T. Leheta: Don't Blame Sykes-Picot for the Middle East's Mess. *Foreign Policy*, May 13, 2016. <https://foreignpolicy.com/2016/05/13/sykes-picot-isnt-whats-wrong-with-the-modern-middle-east-100-years/>
- Dabiq 1436: From the Pages of History: The Flags of Jahiliyyah. *Dabiq*, Issue 9, 1436 Sha'ban
- Gelvin, James: Don't blame Sykes-Picot. *OUPblog*, February 7, 2015. <https://blog.oup.com/2015/02/dont-blame-sykes-picot/>
- Goldschmidt, Arthur Jr.: The Historical Context. In: Jillian Schwedler and Deborah J. Gerner (szerk.): *Understanding the Contemporary Middle East*. Lynne Rienner Publishers, Boulder, London, 2008. 37-84.
- Kedourie, Elie: *In the Anglo-Arab Labyrinth. The McMahon-Husayn Correspondence and its Interpretations 1914-1939*. Cambridge University Press, Cambridge, London, New York, Melbourne, 1976
- Kramer, Martin: *Arab Awakening & Islamic Revival. The Politics of Ideas in the Middle East*. Transaction Publishers, New Brunswick (U.S.A.) and London (U.K.), 2009

- Kramer, Martin: Repairing Sykes–Picot. In: Andrew J. Tabler (szerk.): In Lines That Bind: 100 Years of Sykes–Picot. The Washington Institute for Near East Policy, Washington, DC, 2016. 79-85.o.
- Lugosi Győző (szerk.): Dokumentumok a Közel-Kelet XX. századi történetéhez. L’Harmattan Kiadó, Budapest, 2006
- Lugosi: Sykes–Picot: az arabok Trianonja – Megérteni a Közel-Keletet I. Interjú Lugosi Győző történésszel. Mandiner, 2015. szept. 10. https://mandiner.hu/cikk/20150910_sykes_picot_az_arabok_trianonja_megerteni_a_kozel_keletet_i
- Majoros, Horváth: Majoros István, illetve Horváth Jenő véleménye. Elhangzott A 100 éves Sykes–Picot-egyezmény hatása a mai politikai átalakulásokra c. konferencián. ICDT–MTA, 2016. december 7. Lásd Ki a felelős a közel-keleti káoszért? Magyar Nemzet, 2016. december 7. <https://magyarnemzet.hu/archivum/kulfold-archivum/ki-a-felelos-a-kozel-keleti-kaoszert-3914825/>
- Nakash, Yitzhak: Reaching for Power. The Shi’a in the Modern Arab World. Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2006
- Nyári Gábor: Nemzetiségi és vallási jogok kontra politikai és gazdasági érdekek. Teleki Pál és a Moszul-kérdés, 1924-1925. International Relations Quarterly, Vol.7. No.1. (2016/1 Tavasz)
- Pappé, Ilan: The Modern Middle East. Routledge, London and New York, 2005
- Pursley, Sara: 'Lines Drawn on an Empty Map': Iraq's Borders and the Legend of the Artificial State (Part 1). Jadaliyya.com, Jun 2, 2015. <https://www.jadaliyya.com/Details/32140/%60Lines-Drawn-on-an-Empty-Map%60-Iraq%E2%80%99s-Borders-and-the-Legend-of-the-Artificial-State-Part-1>
- Schulze, Reinhard: A Modern History of the Islamic World. I.B. Tauris Publishers, London, New York, 2002
- Stewart, David O.: The Wilson Deception. Kensington Publishers, New York, 2015